

“Nevruzla İlgili Yeni Yaklaşım Denemeleri ve Nevruzla Kehanet Yapma”, **Folklor / Edebiyat**, Sayı: 32, Ankara 2002, s. 287-296.

NEVRUZLA İLGİLİ YENİ YAKLAŞIM DENEMELERİ

ve

NEVRUZLA KEHANET YAPMA*

Yrd. Doç. Dr. Şeref BOYRAZ*

İnsan, kendisini kuşatan zamanın belirli periyotlarla değişip yenilendiğini ve bu periyotlardan her birinin kendine has özellikler taşıdığını keşfetmiş, sonuçta da belirli aralıklarla değişen özellikler / şartlar karşısında hayatını daha düzenli ve planlı bir şekilde sürdürebilmek için söz konusu periyotların bilgisini edinme ihtiyacını hissetmiştir. Bunun sonucunda da, örneğin Türkçe konuşan halklarda, güneşin doğuşuyla batışı arasında geçen sürenin bilgisini içeren “gündüz”, güneşin batışıyla tekrar doğması arasındaki zamanın bilgisini veren “gece”, bu ikisinin toplamını belirten “gün”, günlerce süren iklim değişimlerinin ve buna bağlı olarak da bitkilerin, hayvanların geçirdiği değişiklikler silsilesinin bitip tekrar başa döndüğünün bilgisini ifade eden “yıl” gibi kelimeler ortaya çıkmıştır. İnsanlar aynı tabiat şartları içerisinde yaşadıkları için olsa gerek zamanı, çok küçük farklar olmakla birlikte, aynı periyotlara bölmüşler fakat bu periyotlara ‘gün’, ‘day’, ‘jour’, ‘rûz’, ‘sutki’ örneklerinde görüldüğü gibi farklı isimler vermişlerdir.

Zamanın bir yıllık dilimi, tabiatta deveran eden ve insan hayatını doğrudan / derinden etkileyen, bu sebeple de onun kolayca fark edebildiği değişiklikleri içermesi bakımından insanlar için oldukça önemlidir. Bu nedenle yeryüzünde yaşayan halkların birçoğunda yeni yılla ve yeni yılın başlangıç günüyle ilgili çeşitli inanışlar bulunmakta ve bu inanışlar doğrultusunda da yılbaşı kutlanmaktadır. İşte bu konudaki inanışlar yumağının bir kısmını da “nevruz” oluşturmaktadır. Nevruzla ilgili, özellikle geçtiğimiz son on yıl içerisinde yoğunluğunu giderek artıran çalışmalarda¹ pek çok husus, birçok defa kitap veya makalelere konu edilmiştir. Nevruzla ilgili yapılan bugüne kadarki çalışmaların genelinde özetle; 1- nevruzla ilgili hal-i hazırdaki inanış ve pratiklerin verileriyle tarihî kaynakların ışığı kullanılarak nevruzun gerçekte hangi millete ait olduğu, 2- nevruzun hangi sebeplerle yeni yılın başı ilan edildiği konuları 3- çeşitli topluluklarda veya yörelerde / coğrafyalarda geçmişte ve özellikle günümüzde nevruzun nasıl kutlandığı, başka bir deyişle nevruz ritüelleri / pratikleri üzerinde durulmuştur.

Nevruz konu edinen ve muhtevası itibariyle üç gruba ayırdığımız bu çalışmalardan edindiğimiz bilgilere ve bu bilgilerden çıkardığımız sonuçlara göre nevruz, Asya, Avrasya ve Ortadoğu kavimlerinde (Güngör 1995: 31-36; Gözaydın 1996: 155-160) ve hatta Asya kökenli oldukları konusunda ciddi deliller ileri sürülen

Amerika Kızılderili kabilelerinde (Arslan 1997: 61-71) de yılbaşı addedilmekte ve bu nedenle kutlanmaktadır. Değişik topluluklarda farklı isimlerle de anılsa miladî takvime göre 21 Marta veya bunun birkaç gün öncesine ya da sonrasına tekabül eden günün yılbaşı addedilmesinin sebebi, en azından başlangıç için, aynıdır ve bu aynılık tabiatın gözlemlenmesi sonucunda oluşmuştur. Çünkü gözlemlenen tabiat ve etkileri, gözlemleyenler farklı da olsa aynıdır. Buna göre 21 Martta veya 21 Marta yakın zamanlarda güneşin ısısında büyük değişiklikler meydana gelmekte, buna bağlı olarak da karlar erimeye, ağaçlar filizlenip çiçek açmaya, otlar yeşermeye, küçükbaş hayvanlar yavrulamaya başlamaktadır. Bu, kışın karı ve soğuğu altında donup kalan, âdetâ ölen tabiatın yeniden canlanması demektir. Bu canlanma, geçimini tarım ve hayvancılıkla temin eden insanlar için, hayatın devamlılığını sağlayan üretimi engelleyen ağır kış şartlarının sona erdiğinin müjdecisidir. Baharın gelişini, iyilik ve kötülük tanrıları arasındaki savaşın iyilik tanrılarının lehine bitmesine bağlayanlar da (Oğuz 2000a: 117-128) bahar başlangıcını gerçekte yine aynı sebeplerle kutlamaktadırlar. Çünkü insanı tanrılar arasındaki savaş ve bu savaşın galiplerinden çok, savaş sonucunun doğurduğu etkiler daha fazla ilgilendirmektedir. Zira mevsimlerin oluşumu, savaşan taraflardan biri olan iyilik tanrısına bağlıdır. Tabiatın canlanmasını, bitkilerin ve meyvelerin yetişip olgunlaşmasını o sağlamaktadır. Onun kötülük tanrısıyla mücadeleye başlamasıyla tabiat yavaş yavaş canlılığını yitirmekte ve bu da güz mevsimini getirmektedir. İyilik tanrısının mücadeleyi kaybedip tutsak olmasıyla kış mevsimi başlamakta, tutsaklığın sona ermesiyle de iyilik tanrısı tekrar icraatlarına başlayabilmektedir. İyilik tanrısının icraatlarına başlaması ise insanları doksan günü aşkın bir süredir âtıllığa mecbur eden kışın sona ermesi, bitmiş veya bitmek üzere olan yiyecek içecek stoklarının yerine yenisini koyabilmek için tabiatın insana yeni bir imkan tanıması anlamına gelmektedir. O bakımdan baharın gelişi, üretim tarzı tarım ve hayvancılığa dayalı insanlara, mutad bir iklim değişiminden öte, büyük bir müjdenin ifadesidir. Büyük bir müjde karşısında insanın sevinip bunu kutlaması nasıl normal bir davranış ise 21 Martın bu nedenlerle neşe kaynağı olması ve dolayısıyla yeni yılın başlangıcı sayılarak bir bayram gibi kutlanması, hatta bayram sayılması da öyledir.

Dünyanın kuzey yarımküresindeki topraklara bahar, mart ayıyla birlikte gelmektedir. Ancak baharın gelişinde, yeryüzü şekillerindeki farklılıklar ve dünyanın 23 derece 27 dakika eğik olması sebebiyle bazı sapmalar olmaktadır. Bu nedenle kuzey yarımküre halkları, çoğunlukla 21 veya 22 Martta olduğu bilinen bahar bayramını birkaç gün arayla kutlamaktadır. Örneğin nevruz bayramı törenleri Kazakistan'da resmî olarak 22 Martta yapılmasına rağmen ülke topraklarının çok geniş olması dolayısıyla bu bayram halk arasında gayri resmî olarak farklı tarihlerde kutlanmaktadır (Mülazımoğlu 1995: 48). Zira ülkenin güney bölgelerine bahar gelmişken kuzeyi henüz karlar altındadır. XVII. yüzyılda yazılmış bir mesnevîde nevruz zamanı için beş farklı görüşün dile getirilmesi de nevruz günü konusundaki sapmaların varlığını göstermektedir:

Muhtelifdür bu kavil her yerde
Penç nev-rûz iderler Âzerde
Evvelâ rûz-ı sâbi'-i Âzer
İricek şems olur şeref-güster
Ol günün tâli'i olur firûz

Didi bir tâ'ife ana nev-rûz
Buna nev-rûz-ı asgar oldu nâm
Ki kulûba virür meserret-i tâm
Sâniyen ittifâk-ı ehl-i nücûm
Âzerün on birindedür ma'lûm
Sâlisen rûz-nâme sâhibi hem
On ikisinde itmiş anı rakam
Oldı hod kavlı-i melhame mezkûr
On üçüncide itmiş ol mestûr
Kavl-i Hârezmşâh ile ammâ
Oldı nev-rûz martun âhiri tâ (Boyraz 2000a: 464)

Beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla birinci görüşe göre nevrüz martın yedisindedir ve buna “küçük nevrüz” denilir. Nevrüz, müneccimlere göre martın on birinde, Ruznâme (takvim) sahibine göre on ikisinde, melhemeye² göre on üçünde, Harzemşahlara göre ise martın sonundadır³. Öyle tahmin ediyoruz ki bu sapmalar da baharın farklı yerlere değişik zamanlarda gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bütün bunlardan ve nevrüz bayramı kutlanırken uygulanan bazı pratiklerden, örneğin semeni⁴ (Hacıyeva 1997: 45)'den, mesela üzerinden atlanan nevrüz ateşi⁵ (Korkmaz 2000: 222-223)'nden anladığımız kadarıyla nevrüz ilk önce bahar bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. Bu sebeple aynı tabiat koşulları içerisinde yer alan halkların birçoğunda nevrüz bayramı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında nevrüzün tam olarak hangi millete ait olduğu konusu üzerinde ısrarla durmak, kısır döngüden başka bir şey kazandırmayacaktır bizlere. Çünkü o, bahar bayramı olması yönüyle birçok kuzey yarımküre halkının ortak mirasıdır.

Kanaatimize göre başlangıçta bahar bayramı olarak kutlanan nevrüze zamanla onu kutlayan halklar, kendilerine ait unsurları katarak onun millî bir kimlik kazanmasını sağlamış ve nevrüzün menşei konusundaki düşünce farklılıkları ile nevrüz kutlamaları sırasında uygulanan ritüel ve pratiklerdeki ayrılık da işte bu noktada başlamıştır. Başka bir deyişle bugün karşımızda nevrüz adıyla duran olgu, kaynağı ve ritüelleriyle en az iki katmandan oluşmaktadır. Birinci katmanda birçok toplumların ortak düşüncesinin ürünü olan bahar bayramı ve bununla ilgili ritüeller bulunmakta, bunun üzerine sonradan oturtulan ikinci katmanda ise her toplumun / milletin kendine has düşünceleri ve pratikleri yer almaktadır. Bu katmanlar birbiriyle öylesine kaynaşmıştır ki çoğu zaman fark edilmesi zordur ve bu zorluk bizi zaman zaman yanlış değerlendirmelere ve sonuçlara da götürmektedir.

Nevrüz olgusunun ikinci katmanını toplumların/milletlerin kendine has düşünce ve değerlerinin oluşturduğunu belirlemiştik. Örneğin Türk dünyasının bir kısmı, nevrüzün Ergenekon'dan çıkış yani özgürlük günü olduğuna inandığı için, bir kısmı da öyle olduğuna inanmasa bile o günü çağrıştıracak pratiklerle bu günü kutlamaktadır (Çay 1993). Öyle zannediyoruz ki Türk geleneğinde önceden var olan nevrüzle, Türklerin Ergenekon'dan çıkışı aynı zamana rastlamış ve bundan sonra ikisi birlikte kutlanır olmuştur. Ergenekon'dan çıkışın nevrüze rastlamış olması da kuvvetle muhtemeldir çünkü nevrüzün yaklaşmasıyla birlikte göçü güç ya da imkansız kılan ağır kış şartları artık sona ermektedir.

İranlılar nevrüzün, efsanevî hükümdarları Cemşid'le birlikte ortaya çıktığını ileri

sürmektedirler. Türklerde olan durum burada da söz konusudur. Yani İran geleneğinde de önceden bir nevruz var idi ve Cemşid meselesi sonradan bu geleneğe dâhil edildi. Ayrıca İran'da 21 Marta tekabül eden “nevruz-ı âmme” ve 28 Marta denk gelen “nevruz-ı hâssa” adında iki farklı nevruz (Çay 1993: 5-6) düşüncesi vardır. Bizce bunlardan “nevruz-ı âmme”, adı üstünde “umuma ait nevruz”, baharın gelişi için kutlanan bayramdır. “Nevruz-ı hâssa” ise adından da anlaşılacağı üzere “havasa yani elite ait bayram”dır ve bu, Cemşid dolayısıyla daha sonra ortaya çıkarılmış, elit tarafından kutlanmış olmalıdır. Öyle sanıyoruz ki İran'da bu iki bayram sonradan halk hafızasında birbirine karıştırılmış ve sonunda da millî düşüncenin galebe çalmasıyla tamamen Cemşid'e mal edilmiştir.

Yahudilerde ve Hristiyan âleminde de bahar bayramı kutlaması vardır. Fakat bu kutlama, daha sonra dinî düşüncenin ağır basması nedeniyle Yahudi inancında, Musa peygamberin Yahudileri Firavun'un baskısından kurtararak Sina Yarımadasına götürmesi gününün anısına “Pesah” bayramına; Hristiyanlıkta ise İsa'nın yeniden doğuşu adına kutlanan “Paskalya” (Güngör 1995: 33) yortusuna dönüştürülmüştür.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk halkının düşüncesinde nevruzun menşeiyle ilgili yeni rivayetler ortaya çıkmıştır. Buna göre Tanrı evreni, gece ile gündüzün eşit olduğu nevruz gününde yaratmıştır. İlk insan Hz. Adem de nevruz gününde yaratılmıştır. Cennetten kovulan Adem'le Havva, bir nevruz gününde birbirine kavuşmuş, Nuh peygamber, gemisinden nevruz günü karaya ayak basmış, Hz. Yusuf yine bir nevruz günü kuyudan kurtulmuş, Yunus peygamber balığın karnından nevruzda çıkmış, Hz. Ali nevruz günü doğup nevruz günü evlenmiş ve halifeliği nevruz günü almıştır (Çay 1993: 11-13). Görüldüğü üzere kimi gruplar, inanç dünyalarında önceden zaten var olan ve bir türlü terk edemedikleri nevruza, yeni inançlarının rengini vermeye çalışmışlardır⁶. Bunda da başarı sağlamışlardır. Örneğin alevî-bektaşî inancına sahip olanlar nevruzun Hz. Ali ile bağlantılı olduğunu düşündükleri için nevruz günü ayin-i cem düzenleyip eğlenmekte ve “nevruziye” adı verilen şiirlerden okumaktadırlar (Noyan 1983a: 102-109; Noyan 1983b: 110-127).

Bütün bunlar göstermektedir ki başlangıçta yeni yılı karşılamak amacıyla birçok halk tarafından kutlanan nevruza, zamanla çeşitli milletlerin veya grupların kendi düşüncesi / inancı katılarak millî bir kimlik kazandırılmıştır. İşte bu sebeple bundan sonra nevruzun hangi millete ait olduğu sorusunun cevabını aramaktan ziyade, nevruz olgusuna milletlerin / halkların diğerlerinden farklı olarak kendi kimliklerinden neler kattığı araştırılmalıdır. Böylece insanları bir mıknaṭs gibi çekip bir araya getiren ve böylelikle milleti oluşturan millî kültür⁷ unsurlarından bazıları açığa çıkarılmış olacaktır. Unsurlar açığa çıktıktan sonra milleti bir arada tutma konusunda işimiz daha da kolaylaşacaktır. O bakımdan nevruz olgusu ele alındığında önce nevruz içerisindeki millî unsurlar yani bizi diğerlerinden ayırt eden özellikler üzerinde durulmalı daha sonra da nevruzun evrensel değerleri ve bunların sebep sonuç ilişkisi üzerine kafa yorulmalıdır.

Nevruz bayramının bugün Türkiye, Türkmen, Kırgız, Kazak, Azeri, Özbek, Uygur, Nogay, Başkurt, Tatar, Karaçay-Malkar, Saha, Gagavuz, Karakalpak, Altay, Kaşkay, Kumuk, Kırım, Hakas ve Çuvaş Türkleri arasında kırka yakın değişik adlar altında, yaygın bir biçimde ve çeşitli şekillerde kutlandığı bilinmektedir. Bu saydığımız yerlerdeki nevruz telakkileriyle kutlama şekillerine ilişkin elimizde yığınla malzeme

oluşmuştur. Bu malzemeye göre çeşitli Türk boylarının hemen hemen tamamında nevrüz için her şeyden önce geniş çaplı bir ev temizliği yapılmakta, nevrüz günü güzel kıyafetler giyilmektedir. Daha sonra yaşlılar, hastalar ve mezarlıklar ziyaret edilip kırlara gezmeye çıkılmakta ve birlikte yenilip içilmektedir. Özellikle süt ve süt ürünleri gibi beyaz renkli yiyecekler tercih edilmekte ve sofrada 'S' harfiyle başlayan yedi türlü yiyeceğin bulundurulmasına çalışılmaktadır. Nevruzda kurbanlar kesilmekte ve nevrüzden birkaç gün önce bir kaba buğday ekilerek yeşermesi sağlanmaktadır. Zira çillenmiş buğdaydan 'uğut' denilen tatlı yapıp dağıtılacaktır. Kötülüklerden arınmak için yakılan nevrüz ateşlerinin üzerinden atlanmakta, çeşitli eğlendirici oyunlar oynanmaktadır. Ayrıca bu günde nevrüziye adı verilen destan veya şiirler okunup dargınlar barıştırılmaktadır.

Türk boylarından ve coğrafyalarından derlenmiş bu ve benzeri nevrüz inanış, ritüel ve pratikleri bundan sonra karşılaştırmalı olarak incelenmeli, aynı soydan geldiğimizin ve dolayısıyla aynı kültürü paylaştığımızın göstergesi olan benzerlikler gözler önüne serilmelidir. Daha sonra şartlar ve çevre dikkate alınarak nevrüz olgusundaki farklılaşmaların ve değişimlerin nedenselliği (Oğuz 2000b: 11-22; Oğuz 2000a: 117-128) izaha çalışılmalı ve nihayet nevrüzün ve ritüellerinin işlevleri irdelenmelidir⁸. Böylece nevrüz olgusuyla ilgili çalışmalar, ayrıştırıcı olmaktan çok bütünleştirici olacaktır.

Bütün bunlardan sonra nevrüz içerisinde yer alan ve bugüne kadar üzerinde pek durulmadığını tahmin ettiğimiz⁹, nevrüzün başka bir yönüne, nevrüzle kehanet yapma konusuna değinmek istiyoruz. İnsanın, geleceği öğrenmeye yönelik olan merakı, onun bir yığın fal ve kehanet çeşitlerini¹⁰ ortaya çıkarmasına neden olmuştur. Kehanet çeşitlerinden birisi de kökeni Asiro-Babil kültürüne dayanan astrolojidir¹¹. Astroloji, temelde ay üstü âlemin, ay altı âlemi yani dünyayı her bakımdan sürekli olarak etkilediği ilkesine dayanmakta ve bu ilkedен hareketle kehanetlerini gerçekleştirmektedir. Buna göre ay üstü âlemde bulunan ve kendine has birtakım özellikleri olan yedi gezegen, yeryüzünde olup biten her şey üzerinde, insanın psikolojik yapısında, karakterinde ve yaptığı işlerde etkili olmaktadır. Onların bu etkisi, dünyaya olan konumlarına göre değişmektedir. Yedi gezegenden her biri haftanın bir gününde veya belli saatlerinde¹² etkili olmaktadır. Gezegenin etkili olduğu günde veya saatte de dünyada olup bitenler o gezegenin özellikleri doğrultusunda bir seyir izlemektedir.

İşte bu düşüncelerden hareketle şimdiki adıyla astrologlar, eski adıyla müneccimler günlerin insana neler getireceği konusunda kehanetlerde bulunmaya çalışmışlardır. Aynı müneccimler, benzer düşüncelerden hareketle bir yılın nasıl geçeceği konusunda da kehanetlerde bulunmuşlar ve bunu Rumî, Hicrî ve Miladî takvimlere göre ayrı ayrı yapmışlardır¹³. Müneccimler, nevrüzü yılbaşı kabul etmekle farklı bir takvime sahip oldukları anlaşılan Türkler için de bir yılın nasıl geçeceğine dair kehanetlerde bulunmuşlardır. Müneccimlerin bu kehanetlerine ve kehaneti yaparken kullandıkları metotlara ilişkin bilgilere Osmanlı el yazmaları içerisinde rastlamak mümkündür¹⁴.

Bu yazmalardan anladığımız kadarıyla nevrüzle kehanet yapmak için önce

nevruzun hangi güne geldiğine bakılır. Zira o güne hâkim olan gezegen, o günle başlayacak olan yılın tamamına da hâkim olacak ve o senenin ikliminde, verimliliğinde, ucuzluğunda veya pahalılığında, bolluğunda ya da kıtlığında, hastalığında, sağlığında, insan ve hayvan ölümlerinde, emniyetliliğinde, toplumsal yapısında, yöneticilerin halka karşı davranış şeklinde, insanların huzur ve refahında, kısaca her şeyinde etkili olacaktır¹⁵. Her gezegen farklı bir güne hâkim olduğu ve bu gezegenlerin de her birinin farklı özellikleri olduğu için nevruzun farklı günlere denk gelmesi, gelecek yılla ilgili söylenen kehanetleri de değiştirmektedir. Ayrıca hemen şunu da belirtelim ki nevruzdan hareketle yapılan kehanetler, sadece nevruzu yılbaşı addeden milletlerin geleceğini bildirmektedir¹⁶.

Bu kehanet metinlerine göre pazar gününün ve nevruzun pazar gününe denk geldiği yılın idarecisi Güneş, pazartesi günününki Ay, salınunki Mars, çarşambanunki Merkür, perşembenunki Jüpiter, cumanınki Venüs ve cumartesisininki de Satürn'dür. Dikkat edilecek olursa gezegenlerin hakim olduğu günlerin listesi pazar gününden başlanılarak verildi. Başlangıçtaki bu tercih bize değil, metinlere aittir ve metinlerin bu tercihi de bir rastlantı sonucu oluşmamıştır. Zira eskilerin inancına göre kâinatın yaratılmasına pazar günü başlanmıştır ve bu sebeple haftanın ilk günü şairin; "*Günlerin ilki oldı yik-şenbe / Dev[r] ider günler âhiri şenbe*"¹⁷ beytiyle de belirttiği gibi pazardır.

Şimdi nevruzla yapılan kehanetlere örnek olması için, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, nu: 842'de kayıtlı bulunan bir yazmadan¹⁸ "*Bu Cedvel Nevruz Sultânı Kankı Güne Gelse Anun Hükmin Bildürür*" başlığını taşıyan bir metni okuyalım:

"16a/ Hatâ ve Hoten ve Moğol ve Uygur ve Türkân ve Hind ve Yunan hakîmleri şöyle ittifâk eylediler ve dahi buyurmuşlar kim nev-rûz sultânı kankı günde yeni olsa ol gün yıldız ol yılun ıssı ve müdiri olup ol gün ahkâm birle hüküm iderler. ....

Yek-Şenbe: *Yek-şenbe günü Güneş'ündür. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider: Bu yıl içinde pâdişâhların kuvveti ve devleti ve se'âdetleri artmağına ve ra'ıyyete icrâ-yı 'adl ü insâf kılmaklarına ve 'âmme-i halkun hâlleri be-gâyet hoş olmağına ve ni'metler ve ucuzluklar ve dâneler bolluğına ve fitne ve cenk ve gavgâ azlığına ve emînlikler ve hoşluklar çok olmağına ve bazı yerlerde hastalıklar ve dürlü dürlü renkler belürmegine ve ba'zı yirlerde ölet olmağına bu yıl içinde arslanlar çok galebe itmegine ve yaz günü yiller ve bulutlar çok olmağına ve yay katı ıssı ve kuru olmağına ve kışda hevâ i'tidâl bulup mu'tedil olmağına.*

Dü-Şenbe: *Dü-şenbe günü Ay'undur. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider: Bu yıl içinde pâdişâhlar ve melikler ve begler be-gâyet daralmak ve kıtlık ve gönülleri melûl olmağına ve lâkin hâlleri hoş ve saltanatları kuvvet ve şevket düretmegine ve bâzirgânlık ve ekincilik ve iş ve güç çok olmağına be-gâyet yıl yağmurlu ve ni'metlü ve bolluklar olmağına ve oğlancıklar ve 'avretler çok hasta olmağına cenk ve savaş ve fitne ve gavgâ azlığına tağ ehlinün hâlleri yaramazlığına ve ba'zı hayvânât helâk olmağına ve yay ıssı ve kış be-gâyet soğuk olmağına ve kar yağmağına ve güz aylarında yıldırım ve gök gürlmek ve yıl ve yağmur çok olmağına. Vallahu a'lem bi's- savâb.*

Se-Şenbe: *Se-şenbe günü Merrih'ündür. Bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider kim: Bu*

yıl içinde zulm ü te'addî ve cevr ü cefâ ve halk içinde incidici pâdişâhlar ve begler ve melikler kuvvet tutmağına ve 'avânlar ve zâlimler çokluğına ve halâyık içinde cenk ve savaş alan ve talan ve mekr ü hıyânet ve yalancılık be-gâyet çok olmağına ve silâh ehli be-gâyet kuvvet bulmağına ve harâmîler ve uğrılar ve devletsizler galebe itmegine ve hastalık ve 'illet ve 'avretlerde oğlancık düşürmek çok ola ve ulular içinde nekbet ve muhâlefet çok olmağına ve ba'zı yirlerde ekinlere ve yimişlere ziyân irişe ve yaz ayları be-gâyet ıssı ola ve 'âmme-i halk hasta ve kaygu içinde müstağrık olalar.

16b/ Çehâr-Şenbe: Çehâr-şenbe günü 'Utârid'ündür. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider kim: Bu yıl içinde pâdişâhların ve meliklerin hâlleri tağyîr bulmağına ve hâtırları be-gâyet melûl olmağına ve 'âmme-i halkdan ve gayriden yardım istemeklerine ve şer ü şûr ve cenk ve fitne çokluğına hâsseten Geylân ve Türkistân vilâyetinde killet-i hâl ve yalancılık ve kaht ve kızlık ve zulm ve bî-insâflık ve dinsizlik çok zâhir olmasına ve câhiller 'âlimler üzre kuvvet bulmağına ve yay aylarında be-gâyet ıssı ve hastalıklar çok olmağına ve hevâ fesâda varmağına ve yağmurlar vakitsiz vakitsiz yağmağına. Allahu te'âlâ a'lem.

Penç-Şenbe: Penç-şenbe günü Müşteri'nündür. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider kim: Bu yıl içinde pâdişâhların ve meliklerin be-gâyet hüsn-i hâllerine ve kuvvet ü şevketlerine ve se'âdetleri kuvvet tutmağına ve 'âlimlerin hâlleri be-gâyet hoş olmağına ve halk içinde 'adl ü dâd ü insâf çok olmağına ve emînlik ve râhatlık ve hoşluk ve sağlık ve tendürüstlük çokluğına ve iş ve güç ve kızancık çok olmağına ve hâtonlar hâlleri ve işleri hoşluğına ve yaz kaygulu ve yağmurlu ve kış mu'tedil olmağına ve hastaliksuz olmağına. Vallahu A'lem.

Âzîne: Âzîne günü Zührenündür. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider kim: Bu yıl içinde pâdişâhların ve meliklerin ve beglerin nizâmı be-gâyet hoş olmağına ve bedenleri sağlık ve nefesleri kuvvet ve mizâcları i'tidâl bulmağına ve seyyidlerin ve 'âlimlerin hüsn-i hâllerine ve hâtonların ve hâdimlerin hâlleri hûbluğına ve havâtırları şâdlığına ve düğün ve toy ve evlenmek ve yimek ve içmek ve gülmek ve oynamak çok olmağına ve ekin ve biçin ve dâneler ve ni'metler ve bolluklar be-gâyet çok olmağına ve kış içinde soğuk çok olmağına ve lâkin halkı emîn olmağına.

Şenbe: Âzîne irtesi Zuhal'ündür. Bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider kim: Bu yıl içinde 'âdil pâdişâhlar ve melikler ve begler zâhir olmağına şark memleketinden ba'zı melikler nekbet bulmaklarına fitne ve teşvîş ve cenk ve gavgâ mağrib vilâyetinde çok olmağına ve hıyânet ve muhâlefet Geylân ve Mâzenderân'da çok olmağına emînlikler ve hoşluklar Maverâünnehir'de olmağına ucuzluk ve bolluk Rûmda âfât-ı semâvî ve kızlık Hindusitân şehirlerinde çok olmağına iç ve yürek ve göğüs ağrısı çokluğına silâh ehlinin hâlleri orta olmağına ve yıl yağmur olmağına ve 'âmme-i halk içinde gussa ve kaygu çok olmağına."

Metnin en başındaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla nevrusun başlangıç gününe bakılarak verilen hükümler, Hatâ, Hoten, Moğol, Uygur, Türkân, Hint ve Yunan filozoflarının ki onlar tanrıyla irtibat kurdukları düşünölen ve hemen her konuda engin bilgi sahibi olduklarına inanılan bilge kişilerdir, ittifakının ortak ürünüdür. Hükümler gerçekten de filozoflar tarafından mı verilmiştir, bunu bilemiyoruz; bilmek de zaten bizim için o kadar önemli sonuçlar doğurmayacaktır. Ancak bildiğimiz bir şey varsa o

da hükümlerin filozoflara ait olduğunu söylemenin, metni okuyanların ona itimat edip itibar göstermelerini sağlama noktasında iyi bir referans oluşturduğudur. Üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de işte bu referansların kökenidir. Hata ve Hoten, Çin'in kuzeyinde yer alan ve Türk nüfusunun yaşadığı topraklara verilen addır (Pala 1990: 218, 237). Türkân, Türkler demektir; Uygur bir Türk boyudur ve Moğol da Türklerle akraba bir millettir. Bu demektir ki nevrudan hareketle geleceğe ilişkin bir takım hükümler veren filozofların birçoğu Türk'tür veya Türk soyludur. Nevruzun ilk gününe bakılarak yapılan kehanetlerle hiç kuşkusuz nevrüz kültürüne sahip olanlar ilgilenecektir. Türkler de bu kültüre sahip olduğuna göre referansların çoğunun Türk kökenli olması rastlantısal değildir. Zira metinleri okuması ve ona itibar göstermesi beklenenler Türk'tür. Öyle sanıyoruz ki burada Hint ve Yunan filozoflarının da söz konusu edilmesinin sebebi, adı geçen milletlerin filozofları daha meşhur olduğundan Türk'e hitap eden bu metnin inandırıcılığını daha da artırmaktır.

Görüldüğü üzere başta padişah olmak üzere yöneticilerin durumlarına, halka karşı tutumlarına, halkın hâline, bolluk, kıtlık, ucuzluk ve pahalılıklara, salgın hastalıklara, halkın emniyet ve refahına, çiftçilerin, tacirlerin, hayvanların ve iklimin durumuna ilişkin kehanetler sıralanmaktadır. Bu kehanetlerin, hem halkın merak duygusunu tatmin etme, hem de buna inananların, kehanetlerin söylediği şeyler doğrultusunda tavır geliştirerek tedbir almasını, tedbir almasa bile en azından 'gelecekler' psikolojik açıdan hazır bulunmasını sağlama gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu kehanetler, onu okuyanlar için sadece psikolojik açıdan hazır bulunmayı sağlama işlevini görmüş olsa bu bile oldukça önemlidir. Zira psikolojik hazır bulunmuşluk, tedbir alınmasa dahi aniden gelenin, insan üzerindeki etkisini azaltmakta ve onun mücadelesindeki başarı şansını artırmaktadır.

Örneğini verdiğimiz bu kehanet metinlerinin günümüz araştırmacıları açısından bakıldığında, metinlerin hitap ettiği halkın kültürel yapısını ortaya koyma gibi bir işlevinin de olduğu görülecektir. Örneğin bu metinden hareketle metnin hitap ettiği halkın mevsimleri yaz [ilkbahar], yay [yaz], güz ve kış şeklinde isimlendirdiği bilgisini verebiliriz. Metnin araştırmacılara sunduğu kültürel yapıyla ilgili, örneğin metnin yazıldığı dönemdeki halkın sosyal yapısı, üretim tarzları, dünya görüşü, dil özellikleri konularında, başka bilgileri de sıralamak mümkündür. Ancak bu, bizi esas hedefimizden uzaklaştıracağından şimdilik bunu başka bir çalışmanın konusu yapılmak üzere tehir ediyoruz.

Dikkat edilecek olursa bir yılın nasıl geçeceğine dair kehanetler sıralandıktan sonra "*Vallahu a'lem bi's- savâb* [Allah doğrusunu bilir.] *Allahu te'âlâ a'lem* [Yüce Allah bilir]" gibi ibareler kullanılmaktadır. Bu, gaybı yani geleceği Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini söyleyen İslam inancına sahip ve fakat eski gelenek görenek ve inanışlarını da tam manasıyla bırakmamış okuryazarların ihtiyat, bir anlamda iman tazeleme cümlesidir. Diğer bir deyişle bu, eski inanışlarımızın, yeni inancımızın rengine boyanarak yaşatılma gayretinin göstergelerinden biridir.

El yazmalarında karşımıza çıkan nevrudan hareketle kehanet yapılması, nevrüza inananların yabancı olmadığı bir durumdur. Zira onlar yeni yıla nasıl girilirse o senenin öyle geçeceğine inanmaktadırlar. Bu da bir kehanettir ve yeni yıla girilen günde

hâkim olan gezegenin etkilerinin bütün bir yıl boyunca süreceğini söyleyen metni oluşturan düşünceyle aynen örtüşmektedir. Bazı yörelerimizde nevrüz günü niyet çekme yapıldığı, kulak falı tutulduğu (Çay 1993: 186-195) bilinmektedir. Bunlarla o yılda kimin evlenip kimin evlenemeyeceği, insanın nelerle karşılaşacağı yolunda işaretler aranmaktadır. Yakutistan'da kamlar nevrüz günü ruhlarla irtibata geçerek o yılın nasıl geçeceğine dair kehanetlerde bulunmaktadırlar (Yuguşeva 2000: 403). Yine Yakutistan'da, kızlar o sene kimin evleneceğini anlamak için kuyruk kemikleriyle fal tutmaya çalışmaktadırlar. Gagavuzlarda, nevrüzün geldiğinin göstergesi olarak kabul edilen turnaları ayakta bekleme tabusu vardır. Aksi takdirde turnaların yatarak beklenmesi, bekleyen kişi için o yılın kötü geçeceğine işarettir (Soroçanu 2001: 132). Birçok yörede nevrüz günü evden bir şey vermeme tabusu vardır. Zira yılın ilk günü bir şeyler verilirse o sene evden hep bir şeyler verilecek ve bu da evin varlığı, dirliği açısından iyi olmayacaktır.

Bütün bunlar, nevrüzü kutlayan Türk toplulukları arasında nevrüzden hareketle fal tutulduğunun ve kehanet yapıldığının zaten var olduğunu göstermektedir¹⁹. Nevruzdan hareketle yapılan ve Osmanlı döneminde kaleme alınan kehanet metinleri, işte böylesi bir altyapının üzerine kurulmuş ve halkın geleceği öğrenme konusundaki merakını giderme noktasında sürekliliği sağlamıştır.

Notlar ve Açıklamalar

⁺ Bu çalışma, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının 21-23 Mart 2001'de Sivas'ta düzenlemiş olduğu "**Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni**"ndeki bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir. Bu son şekli ise "**Folklor / Edebiyat**, Sayı: 32, Ankara 2002, s. 287-296"de yayımlanmıştır.

^{*} Cumhuriyet Üniv. Fen-Edb. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Sivas / eposta: sboyraz@cumhuriyet.edu.tr

¹ Nevruz hakkında yapılan önemli çalışmalar için (Çay 1993; **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri**, (Yayına Haz.: S. TURAL), AKM Yay., Ankara 1995; **Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Yayına Haz.: S. TURAL - E. KILIÇ), AKM Yay., Ankara 1996; **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl: 3, Sayı 8, 1995; **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Nevruz Özel Sayısı**, Yıl: 5, Sayı 12, 1997; **Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: E. KILIÇ), AKM Yay., Ankara 2000; **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri**, KB Yay., Ankara 2000; **Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: Ş. ERCEBECİ), AKM Yay., Ankara 2001)'e bakılabilir.

² Melheme türü ve konusu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Boyraz 2000a).

³ Nevruzla ilgili beyitlerde zikredilen günlerin Ay yılını esas alan hicri takvime göre verilmiş olduğu unutulmamalıdır. Bu günlerin Güneş yılını esas alan miladi takvimdeki karşılığını elde etmek için bunlara 11, 12 gün eklenmelidir. Buna göre nevrüzün miladi takvime göre 18, 22, 23, 24 Mart ve 11 Nisanda olduğu yolundaki değişik görüşlerin varlığı ortaya çıkacaktır.

⁴ Çünkü semeni, tabiatta canlanmanın artık başladığının minyatürize edilmiş bir kanıtıdır.

⁵ Çünkü ateş, ısı ve ışık verir; iyilik tanrısına ait bir unsurdur ve canlanmayı sağlar. Isı ve ışık canlanmayı nasıl sağlar? Bunun elbette biyoloji biliminde mantıklı bir izahı vardır. Ama ateş kültürünü ortaya koyan insan, bunu nereden ve nasıl bilecek? Ona göre ısı ve ışık, kötülük tanrısının şer güçlerinden olan soğuğu ve karanlığı kovduğu için, ki canlanmayı bunlar engellemektedir, canlılık tekrar gelebilmektedir. İşte bu sebeple ısı ve ışığın kötülükleri temizlediğine, defettiğine inanılmaktadır. Kötüye ait olanları kovarak canlılığın ve dolayısıyla güzelliklerin tekrar gelmesini sağlayan ısı ve ışığın temel kaynağı güneştir ve Türklerin güneşe sitayişte bulunduğu da bilinmektedir. Ateş, güneşin yeryüzünde oldukça küçültülmüş bir parçasıdır. Nevruzda, yine kötüye ait bir unsur olan günahlardan arınmak amacıyla ateş üzerinden atlanması işte bu sebeple olsa gerektir. Ateşle ilgili değişik inanç ve uygulamalar için bkz. (Yoloğlu 2000: 391-399).

⁶ Aynı görüşler için bkz. (Tural 2001: 164).

⁷ Millî kültür ve bunu oluşturan millî benlikle millî kimlik hakkında detaylı bilgi için bkz. (Tural 2000: 9-16).

- ⁸ Burada nevrüz konusunda; “Şöyle yapılmalı, böyle edilmeli.” derken, bu bizim işimiz değil, bunu başkaları üstüne almalıdır demek istemiyoruz. Bu işi yapmak, herkesten önce halkbilimcilerin görevidir. Halkbilimci olmaya çalışan birisi olarak da bu konuda öncelikle kendimizi muhatap kabul ediyor ve müstakil bir kitap hacmine ulaşacağını düşündüğümüz bu çalışmayı şimdilik başka bir zamana bırakıyoruz. İsmet Çetin (2000: 25-32), Azat Kaya (2000: 81-90) ve Abdullah Kılıç (2000: 91-107)’ın makaleleri, nevrüzla ilgili yapılmasını istediğimiz ideal çalışma konusundaki düşüncelerimizde yalnız olmadığımızı göstermekte ve bizlere, bu ideal çalışmanın prototiplerini sunmaktadır.
- ⁹ Bu çalışmayı bildiri olarak hazırlarken Ayşe Yücel (2000:405-408)’in nevrüzdeki fal olgusundan bahseden makalesinden haberimiz yoktu. Yücel’in makalesi, çeşitli Türk boylarında nevrüz günü, geleceğin öğrenilmesi için ne gibi uygulamaların yapıldığını anlatmaktadır. Bizim çalışmamız ise astrolojinin, nevrüz mihveri etrafında ortaya koyduğu kehanetleri konu edinmektedir. Bu bağlamda bu iki çalışmanın verilerinin, bizim sonuç kısmında da göstermeye gayret ettiğimiz gibi, birbirini desteklediği, tamamladığı söylenebilir.
- ¹⁰ Fal ve kehanet çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Aydın 1995; Scognamillo 2000; Arslan 2000).
- ¹¹ Astroloji ve ilkeleri hakkında geniş bilgi için bkz. (Sayılı 1982; Scognamillo 1999).
- ¹² Gezegenlerin, günlerin belirli saatlerine egemen olması ve bundan çıkarılan hükümler hakkında bilgi için bkz. (Boyraz 2000b: 156-160).
- ¹³ Geniş bilgi için bkz. (Boyraz 2000a: 118-125)
- ¹⁴ Nevruzla yapılan kehanet ve metotları hakkında yazılmış birkaç metin örneği için bkz.(Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, nu: 842, 16a-16b; Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Bölümü nu: 128, 9a-9b; Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, nu: 5427, 136b-137a; Emel Esin Kütüphanesi, nu: 98/3, 62b-63a; Blochet 1932: 282).
- ¹⁵ “Nevruz sultanı kangı gündən ki gelse ol senenin ahkamı ol gündən ederler. Allahu teâlâ a’lem. Yani ol günün kevkebini ol güne müstevli edüp hükmederler. Ol yıl tamam olunca ol yıldızın tabiatı muktazsınca ahkam yazarlar zira nevrüz gününün yıldızı ol gün evvelinden sene tamamına müdür ve müstevli olur. (Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, nu: 5427, 136b)”.
- ¹⁶ Herhangi bir yer veya milletle ilgili yapılan kehanetlerde kullanılan metotlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Muhammed Çelebi, **Ahkâm-ı Sâli-‘Âlem**, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nu: 1974, 1b-48b).
- ¹⁷ Bkz. (Boyraz 2000b: 157).
- ¹⁸ Bu yazmadaki hükümlerin başka yazmadakilerle örtüşüp örtüşmediği konusunda bir fikir edinebilmek için biraz daha kısa yazılmış olan şu metne bakabiliriz: “Her kaçan nevr-rüz sultanı **yek-şenbe** günü vâkı’ olsa pâdişâhân ve ümerâ kuvvetde olup ‘adl ideler ve ni’met firâvân ola. Allahu a’lem. Ve her kaçan nevr-rüz sultanı **dü-şenbe** günü vâkı’ olsa ucuzluk olup yağmurlar yağa ümerâ ve re’âyâ ahvâli hoş olup bir cânibden ve hem-peydâ olup tiz def’ ola evlâd hasteligi çok ola. Vallahu a’lem. Kaçan nevr-rüz sultanı **se-şenbe** günü vâkı’ olsa sene âhirine ve ardınca fitne ve fesâddan hâli olmayup şark tarafında bir ulu melik fevt olup çok cenkler olup fitne çok ola. Allahu a’lem. Ve her kaçan nevr-rüz sultanı **çehâr-şenbe** günü vâkı’ olsa fitne ve fesâd olup kanlar döküle ve kaht olup halk mâbeyninde husûmet çok ola dahı tezvir ve telbîsden hâli olmayalar. Vallahu a’lem. Ve her kaçan nevr-rüz sultanı **penç-şenbe** günü vâkı’ olsa ümerânun ahvâli hoş olup re’âyâya ‘adl ideler ucuzluk olup ni’met ziyâde ola. Allahu a’lem. Ve her kaçan nevr-rüz sultanı **cum’a** günü vâkı’ olsa ucuzluk olup ni’met çok ola lâkin halk birbiriyle da’vâ ve nizâ’dan hâli olmayup fitne ve fesâd çok olup itâ’atden kalalar hastalık olup ve za’if olup çok zahmet çekeler. Allahu a’lem. Ve her kaçan nevr-rüz sultanı **şenbe** günü vâkı’ olsa maşrık cânibinde fitne zâhir olup külli fîsk u fesâd ola ve harâmiler zuhûr idüp çok fesâd ideler yollar kesilüp müslümânlar rencide olalar. Vallahu a’lem bi’s-savâb. (Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Bölümü nu: 128, 9a-9b)”.
- ¹⁹ Geniş bilgi için bkz. (Yücel 2000: 405-408; Kaya 2000:87-88).

Kaynakça

- ARSLAN, Ahmet Ali. 1997. “Amerika Kızilderili Kabileleri ve Türk Dünyasında ‘Yeni Yıl Başı’ Merasimlerinde Paralellikler.” **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Nevruz Özel Sayısı**, 5, 12: 61-71.
- ARSLAN, Arif ve H. YILMAZ. 2000. **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kehanet**. İstanbul: Karizma Yay..
- AYDIN, Mehmet. 1995. “Fal.” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 12: 134-138.
- BLOCHET, Edgar. 1932. **Catalogue Des Manuscrits Turcs I**, Paris: Bibliothèque Nationale.
- BOYRAZ, Şeref. 2000a. “Türk Halkbiliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler.” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- BOYRAZ, Şeref. 2000b. “*Üç Manzume ve Halkbilimi Açısından Değeri.*” **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 9, Sivas: 151-174.
- ÇAY, Abdulhaluk M.. 1993. **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, (İlaveli Beşinci Baskı), Ankara: TKAE Yay..
- ÇETİN, İsmet. 2000. “*Nevruz Kutlamalarında Ortak ve Benzer Pratikler.*” **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: KB Yay., 25-32.
- GÖZAYDIN, Nevzat. 1996. “*Bahar Bayramına Tarihî Yönden Bir Bakış.*” **Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Yayına Hazırlayanlar: Sadık TURAL - Elmas KILIÇ), Ankara: AKM Yay., 155-160.
- GÜNGÖR, Harun. 1995. “*Önasya Kültürlerinde Yeniden Doğuş ve Türklerde Nevruz.*” **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri**, (Yayına Hazırlayan: Sadık TURAL), Ankara: AKM Yay., 31-36.
- HACIYEVA, Maarife. ve Ş. KÖKTÜRK. 1997. “*Azerbaycan Türklerinde Nevruz Geleneği.*” **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Nevruz Özel Sayısı**, 5, 12: 44-51.
- KAYA, Azat. 2000. “*İşlevsel Açından Nevruz Geleneği.*” **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: KB Yay., 81-90.
- KILIÇ, Abdullah. 2000. “*Anadolu’da Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnanışları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış.*” **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: KB Yay., 91-107.
- KORKMAZ, Ramazan. 2000. “*Çıldır’daki Nevruz Törenleri ve Bu Törenlerin Şamanik Kültürle İlişkisi.*” **Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: E. KILIÇ), Ankara: AKM Yay., 221-226.
- MÜLAZIMOĞLU, Sançar. 1995. “*Kazakistan’ın Taldıkorgan Bölgesinde Nevruz Kutlaması Ulusun Ulu Günü - Ulus Gün.*” **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, 3, 8: 47-49.
- NOYAN, Bedri. 1983a. “*Şia’nın Bayramlarından Nevruz.*” **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II**, (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı), İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., 102-109.
- NOYAN, Bedri. 1983b. “*Nevruz Erkanı.*” **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II**, (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı), İzmir: Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., 110-127.
- OĞUZ, Öcal. 2000a. “*‘Boz Atlı Hızır’ ve ‘Ren Geyikli Noel Baba’ İkiliminde Türklerde Yılbaşı ve Bir Yaklaşım Denemesi.*” **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları** (İçinde), Ankara: Akçağ Yay., 117-128.
- OĞUZ, Öcal. 2000b. “*Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları.*” **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları** (İçinde), Ankara: Akçağ Yay., 11-22.
- PALA, Iskender. 1990. **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Ankara: Akçağ Yay..
- SAYILI, Aydın. 1982. **Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp**. Ankara: TTK Yay..
- SCOGNAMİLLO, Giovanni ve A. ARSLAN. 2000. **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal**. İstanbul: Karizma Yay..
- SCOGNAMİLLO, Giovanni. 1999. **Astroloji ve Yıldız Bilimi**. İstanbul: Karizma Yay..
- SOROÇANU, Evdokiya. 2001. “*Kırkmeçikten Hederleze Kadar Gagauzların İlkbahar Bayramları.*” **Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: Ş. ERCEBECİ), Ankara: AKM Yay., 131-139.
- TURAL, Sâdık. 2000. “*Millî Benlik ve Millî Kimlik.*” **Bilge**, 24: 9-16.
- TURAL, Sâdık. 2001. “*Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezi Başkan Vekili Sayın Prof. Dr. Sadık Tural’ın Kapanış Konuşması.*” **Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: Ş. ERCEBECİ), Ankara: AKM Yay., 163-165.
- YOLOĞLU, Güllü. 2000. “*Tabiat Kültü Ateş, Nevruz ve Şamanizm.*” **Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: E. KILIÇ), Ankara: AKM Yay., 391-399.
- YUGUŞEVA, Nadya. 2000. “*İslamiyet Öncesi Türk Dinî Hayatı İçinde Nevruzun Önemi ve İşlevi.*” **Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: E. KILIÇ), Ankara: AKM Yay., 401-404.
- YÜCEL, Ayşe. 2000. “*Nevruzdan Bir kesit: Fal.*” **Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Haz.: E. KILIÇ), Ankara: AKM Yay., 405-408.